

Abstrakt

Tato práce si klade dva hlavní cíle: 1) vrátit do literárněvědného uvažování pojem „světový názor“, značně zdiskreditovaný v kontextu oficiálního marxismu období státního socialismu, a 2) prokázat užitečnost pojmu v literárněhistorické praxi.

Těmto cílům vychází vstříc uspořádání práce. Úvodní kapitola přináší několik sond do užívání sousloví světový názor a pojmových diskuzí na něj navázaných. V tomto rámci je „vědecký světový názor“ z období státního socialismu konfrontován s řadou jiných výkladů pojmu, například s pojetím „vidění života a světa“ u F. X. Šaldy.

V kapitole druhé navrhuji své pojetí termínu světový názor pro účely současného literárněvědného výzkumu. Nejprve rozlišuji světový názor od mentality a ideologie, následně v návaznosti na výzkumy bruselského týmu The Worldviews Group přibližuji vlastní definici světového názoru. Vzhledem k tomu, že se zmíněný tým nezabývá interpretacemi literárních textů, pro přístup k tomuto svěbytnému materiálu z nastíněné perspektivy využívám aktualizovanou a mírně upravenou koncepci Terryho Eagletona, jejíž původní podoba byla publikována jako součást monografie *Criticism and Ideology* (1976).

Podstatná je především diferenciací a) světového názoru jako hodnotové konstrukce určitého jedince, b) ideologie jako kolektivně sdíleného souboru idejí s ambicemi stát se oporou v politickém boji a c) modelu světa jako konkrétního fikčního textu podléhajícího specifickým zákonitostem. Zároveň je nutné zdůraznit, že vztahy mezi těmito kategoriemi vytvářejí v každé jednotlivé situaci svěbytnou a jedinečnou konfiguraci; mimo jiné proto se v rámci této disertace ve dvou případových studiích zabývám různými romány jednoho autora, Benjamina Kličky. Na základě tohoto srovnání se ukazuje, že světový názor i model světa je třeba chápat jako dynamické kategorie.

Ve třetí kapitole se věnuji analýze vybraných literárních podob prvorepublikového „autoritativního diskurzu“ (pojem M. M. Bachtina), a to životopisům tzv. velikánů. Žánr schematických příběhů o životě dobově kanonizovaných osobností (například T. G. Masaryka) neumožňuje jejich autorům výrazněji se odlišit od jiných životopisců na rovině modelu světa. Třebaže se mohou lišit jejich interpretace vybrané události ze života „velikána“, zpravidla je možné všechny tyto výklady zařadit pod rámec autoritativního diskurzu. Nicméně soubor podobných voleb mezi různorodými možnostmi utváří něco, co bychom mohli nazvat právě světovým názorem implikovaného autora.

Předmětem mého zájmu ve čtvrté a páté kapitole je sledování různých konfigurací vztahů mezi modelem světa, světovým názorem a tzv. interpretační komunitou, vyskytujících se v rámci literárního pole Československa 30. let 20. století. Tu chápu jako určitou skupinovou identitu, jejíž součástí musí být vymezení členů (případně hostujících členů, podporovatelů atp.) a nečlenů, podobně jako přisvojení si předchůdců. Například Benjamina Kličku pojal vůdčí kritik skupiny socialistických realistů Blok Bedřich Václavek jako hostujícího člena komunity. Plnoprávným členem by se Klička mohl stát tehdy, pokud by svoje další literární díla ve větší míře přizpůsobil kritikovým požadavkům.

Kromě Kličky sleduji v dalších případových studiích také vztahy mezi skupinou Blok a pozicemi dvou jiných autorů, Julia Fučíka a Vítězslava Nezvala. K tomu přistupuji v páté kapitole analýzy několika děl dvou konzervativně orientovaných spisovatelů, Františka Zavřela a Rudolfa Medka, jejichž modely světa spojuji s diskurzem přispěvatelů časopisu *Zvon*.

Klíčová slova: světový názor, model světa, interpretační komunita, autoritativní diskurz, diskurz, mentalita, ideologie, literature, česká literatura, socialismus, konzervatismus, Benjamin Klička, Vítězslav Nezval, Julius Fučík, František Zavřel, Rudolf Medek